

Els estudis universitaris en educació social (O allò que ja sabem i del que sovint no parlem)

Pilar Heras i Trias*

Parlar dels estudis universitaris en educació social molt probablement és resituar, tornar a situar, moltes de les qüestions que d'uns quants anys ençà són objecte de discussions i d'aportacions diverses sobre una disciplina encara no pas del tot definida i cap a una professionalització no definida definitivament, però amb una història i una pràctica prou consistents per continuar-nos preguntant cap a on va, cap a on podria anar i cap a on hauria d'anar l'educació social com a objecte de la pedagogia social i també d'altres camps disciplinaris.

En un article com aquest i arran d'un títol com el que encapcala l'escrit, seria perfectament lícit (i gairebé esperable, potser?) de fer una descripció del model d'estudis, de la proposta formativa, etc., que duem a terme a la Universitat de Barcelona. Explicar-ho i gairebé fer-ne propaganda. Però amb la mínima experiència que hem adquirit, em sembla més interessant d'intentar una anàlisi mínima d'alguns dels aspectes que encara cuegen en el desenvolupament quotidià de la diplomatura d'educació social a la nostra Universitat i, evidentment, també en relació amb d'altres. Això obliga a no tancar la reflexió en les parets de la Universitat mateixa i a col·locar la formació de les persones que exerciran d'educadores socials -o hi exerceixen i es reciclen- en la cruïlla d'algunes influències, d'algunes controvèrsies, d'alguns terrenys relliscosos i també, evidentment, d'alguns aspectes pendents de resoldre.

Comencem per aquests darrers i, si de cas, ja enllaçarem amb les influències externes, les controvèrsies, les discussions, etc., al voltant de l'educació social i de la manera d'articular els estudis en aquesta diplomatura.

Efectivament, quan, en referència a la ponència de l'ensenyament de l'educació social de la UB, es diu (M. MARTÍNEZ, 1993) que queden per resoldre qüestions importants relatives, per exemple, al *practicum*, a l'estructura de les assignatures, a la distribució, a

---

*Pilar Heras és professora titular de Pedagogia Ambiental (Universitat de Barcelona). Actualment és la coordinadora de l'Ensenyament d'Educació Social a la UB.

Adreça professional: Dep. THE. Divisió de C.E. Universitat de Barcelona. Campus de la Vall d'Hebron. Passeig de la Vall d'Hebron, 171. 08035 Barcelona

voltes desproporcionada, de crèdits o al panorama del futur posterior a la diplomatura (pedagogia social com a segon cicle, etc.); quan el professorat de la Facultat de Pedagogia ha de fer una reorientació i, en molts casos, un reciclatge accelerat per assumir certes assignatures; quan aquesta mateixa exigència va associada a un plantejament professionalitzador, de capacitació cap a l'exercici professional ... en realitat allò de què es tracta és un model no explícit (però implícit en el quefer universitari) de relació universitat-societat; en definitiva, es parla del funcionament de la Universitat de Barcelona i, indirectament, dels «vícis» i de les inèrcies de la comunitat universitària, en general, amb endogàmia o gremialisme, ... (TRILLA, 1993); es parla de l'estructura dels departaments, de les relacions de poder, dels grups d'interès i de pressió que hi funcionen, etc. Molt més enllà de la llista d'aspectes que cal millorar qualitativament en l'ensenyament en qüestió, en una universitat o en l'altra, tractem dels models i de les diferents universitats, facultats i escoles on s'imparteix educació social.

Ahora també es tracta de les actituds d'un professorat i sovint també d'una bona part de l'alumnat, més avesats a les comoditats i a les inèrcies que no pas al compromís (avui certament gens de moda) amb les realitats socials que, no obstant això, no són l'únic objecte d'estudi o d'intervenció mecànica, sinó que també ho són els problemes, les dinàmiques i les relacions entre éssers humans sobre els quals actuarà més aviat la futura gent engrescada que no pas el professorat universitari.

Quan s'esmenten aquests aspectes que no es van resoldre des de la ponència, en realitat també es pregunta sobre què en fem de la formació de la gent que exerceix com a educadora i no en té el reconeixement; es plantegen quines han de ser les sortides a unes situacions sociolaborals i professionals que es barregen i que ens qüestionen fins i tot part de la validesa del que estem fent en els *curricula* acadèmics, en la mesura que, per exemple, hi ha qui oposa, de manera força arbitrària, una pràctica, que no és pas sempre garantia de fer les coses bé, a una teoria que, com que no ho és, ja ha de ser criticada negativament... No és a la babalà que el conjunt de gent implicada en la feina de l'educació social hagi pres part activa en la discussió -desproporcionada, al meu entendre- sobre el col·legi professional per al control de l'exercici d'aquesta feina.

En parlar dels «deutes» que la ponència o el pla d'estudis té amb la «comunitat» de l'educació social, em sembla que el que es fa és posar un altre cop al descobert incongruències, fruit de consensos una mica massa forçats i habituals en la relació universitària i en la relació i els sectors professionals del camp, o bé, per contra, fruit de compromisos inabastables que queden en promeses a mitges. I tot i que això és el que tenim de marc general per a l'anàlisi del

més quotidià, de les queixes, de les propostes, dels avenços i de les frustracions de l'alumnat i del professorat, val la pena encarar-ho, si més no, per saber si volem o no canviar-ne els termes.

En el fons de totes aquestes qüestions, relatives a la relació entre els diferents elements que intervenen en això que anomenem l'educació social, hi ha una manera o diverses maneres d'entendre les coses: la universitat, la seva funció social, el tipus de formació, d'instrucció i d'ensinistrament, i el paper que hi tenen en la seva relació educativa l'alumnat i el professorat. Hi ha una concepció de la relació entre la formació i les finalitats que la universitat té i les funcions que se li atribueixen, les expectatives dels professionals i de les professionals, i del mateix alumnat i professorat universitari. Preguntes com ara: formar per treballar o formar en el que és l'oferta laboral i l'interès empresarial?; formar per al desenvolupament humà i individual o per al social?; formar professionals (i aleshores, quina mena de professionals?) o formar persones professionalment?, etc.

En aquesta mateixa «diversitat» de preguntes hi ha una interessant varietat de respostes diferents, lligades a interessos al voltant de la formació i del treball en aquest camp. I a més, hi podem trobar tota una altra mena de «confusions» que mereixen ser esmentades i estudiades. Per exemple, es confon (deliberadament?) allò que anomenem demandes socials amb les necessitats socials, les quals sovint es confonen amb les de les administracions, si no es confonen amb les del món de la contractació. També és fàcil trobar barrejades les demandes de l'Administració amb les propostes professionals, les quals són tipificades com a vàlides o com a «correctes» en l'exercici professional, de manera «possibilista» i encotillades en propostes polítiques de l'Administració mateixa o en propostes pedagògiques que s'hi supediten.

Aquesta «confusió» (o no foscor «externa») fa que es consideri que qui exerceix l'educació social «serveix per a tot» o «trepitja tothom», depenent del grau de generalisme o d'especialització que presenti en allò que es fa. Així, l'educació entesa com a animació o dinamització de processos de desenvolupament social (local, municipal, comunitari, etc.) pot ser entesa com aquella manera de fer que no té límits, segons la qual qui en fa la funció pot o deu fer les coses més inversemblants; en diuen educadors o educadores però han de fer de monitors/es, d'agitadors/es, de consciència crítica, etc., que serveixen de denunciants, per resoldre conflictes, fer-hi de mitjancer, negociar-ne els termes, etc., i que a vegades també fan feina administrativa. En una altra banda de la professió, la gent que es dedica a l'educació especialitzada en determinats terrenys es troba «trepitjant», o fins i tot «competint-hi», la gent de psicologia, que actua des dels diferents enfocaments, o la de pedagogia, en totes les seves especialitats, o la de treball social... I encara

que la llei deixa clares les funcions en alguns casos, la dinàmica institucional fa que les fronteres siguin encara molt borroses.

Cap a on formar, doncs, un alumnat que es ressent i que es ressentirà de totes aquestes «confusions»? És evident que els «deutes» de la ponència no són tals deutes o, si de cas, no ho són pas només de la ponència, com no són tampoc innocents ni casuals les confusions que origina aquesta mena de situació difícil de definir en un panorama nítid de les tasques pròpies de les diferents professions. I és que, al capdavant, la formació que vulguem impartir en les universitats en matèria d'educació social, com en la majoria de formacions o capacitacions, és condicionada per aspectes externs a la formació mateixa. Per això són molt importants diversos aspectes: la legislació que hi ha respecte de la figura de l'educadora i l'educador socials; els projectes de l'Administració sobre la inserció laboral dels grups marginats, o la potenciació d'un pla d'actuació antidroga. Perquè en el fons, el que es fa és prioritzar els interessos d'unes polítiques socials que difícilment recullen les necessitats «objectives» (si és que hi ha necessitats objectives constatables més enllà del que, per subjectiu, és desestimat) de la població a qui suposadament van adreçades.

La mateixa indefinició d'alguns aspectes de la carrera i de la seva projecció professional propicia que els estudis universitaris siguin ambigus i que no estiguin unificats, de manera que cada Universitat -i no precisament per fer ús de la pròpia autonomia- planteja «una educació social *sui generis*», segons el que ha estat la tradició de la gent que imparteix la docència en aquesta diplomatura, de la seva procedència professional, laboral, fins i tot ideològica. És pels mateixos motius que, arran de les formacions impartides en les diferents universitats, surten perfils força diferenciats i esbiaixadament diferents, quant a aspectes clau de l'educació social i de les persones que treballen en els camps en els quals suposadament tenen competència professional. En efecte, pel que fa exclusivament a l'exercici professional, no és el mateix preparar algú per ser altruista que per ser professionalista o per exercir en la línia de servei o en la del lucre, per posar aspectes oposats o aparentment exageradament antagònics.

En aquest context d'anàlisi, seria pertinent reprendre els interrogants que J.C. Martínez Iturmendi (1991) plantejava no fa gaires anys respecte a les perspectives de la formació universitària en l'educació social, en relació amb el perfil formatiu i professional. I potser caldria afegir-hi coses com ara: què se'n pot fer avui, del voluntariat? Com es pot encarar els terrenys de treball compartits entre la persona que té els estudis d'educació social i la persona que fa un voluntariat o un servei social substitutori del militar? On serien els límits? En el preu que pot posar, econòmicament parlant? Qui es considera professional? O hi ha, o n'hi hauria d'haver, altres

criteris? En aquests casos, quina hauria de ser la formació, més enllà de la transmissió d'un receptari d'intervencions/accions educatives?

Tot el regitzell d'interrogants no respon a una crítica simplista. Al contrari, penso, per començar, que cal l'acreditació acadèmica universitària dels estudis d'educació social com a reconeixement d'unes tasques educatives importants, com també cal una actitud constant d'alerta respecte a allò que passa amb les temàtiques, les problemàtiques, les teories i les seves aplicacions, les estratègies i les polítiques socials i educatives que fan referència al que anomenem el camp propi (o els camps propis) de l'educació social, per tal que s'avanci a la universitat i a fora, en la formació i en la professió, en la teoria i la pràctica, bandejant falses dicotomies i encarant les situacions difícils sense enganyar-nos ni enganyar ningú i potser sense acabar de consolidar un únic perfil formatiu i professional de l'educació social, comú als interessos corporatius (i també més amplis) de les diferents universitats i entitats professionals, potser perquè no és possible.

Des dels estudis universitaris i amb estratègies concretes, abans d'encarar alguns dels interrogants apuntats, sense que vulgui dir que no s'hagin de saber i treballar, crec molt més urgent respondre les preguntes següents: de qui parlem quan ens referim al professional o a la professional de l'educació social? A qui ens referim quan parlem de l'estudiant que serà suposadament professional? De qui parlem, quan tractem del món acadèmic? De quin model i de quin perfil formatiu i laboral? De quin tipus d'universitat?

A hores d'ara hi ha prou elements per veure que no es planteja el mateix, des de les diferents universitats, ni en pensar en el perfil socioprofessional i humà per al qual es prepara la gent, ni en especificar els àmbits d'actuació educativa dels professionals i de les professionals del futur pròxim, ni en la conjuminació de les tradicions i les noves necessitats (noves problemàtiques) de les persones usuàries, ni en els objectius polítics que hi ha darrera les diferents propostes formatives, per citar només quatre aspectes¹.

A tot estirar, aclarida, si és possible, la polèmica sobre drets i obligacions de la gent implicada en la professió -i sense oblidar-nos-en, naturalment-, no seria gratuït que es pensés en les persones a qui adreçem i/o adreçarem la nostra tasca educativa social, en les seves necessitats i els seus desitjos. I no pas per bastir una

---

(1) En aquest sentit es pot consultar el primer número de la revista *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* de la Universitat Ramon Llull, monogràfic, p.15-83, per veure que aquesta diversitat, fins i tot oposició de punts de vista, de criteris, de propostes, etc., és ben real i constatable.

proposta de servei altruista, sinó per plantejar que efectivament l'educadora i l'educador socials siguin agents de canvi, que treballin professionalment per la millora individual i col·lectiva de les majories de la població i de la seva qualitat de vida, i no pas de la les elits professionals i acadèmiques.

Mentrestant, em sembla important que, des de la universitat i sense perdre el contacte amb la societat, professionals de l'educació social i altres persones es busquin i es trobin «espais» de reflexió, de debat, de transformació dels aspectes negatius d'una «escolarització» metodològicament encarcerada, d'un abús de teorització tancada en la inèrcia acadèmica i d'un «practicisme» a ultrança, d'avenç i, en definitiva, uns espais de formació crítica de la gent implicada en els processos educatius de què tant parlem i que tan sovint oblidem.

Referències bibliogràfiques

- DD.AA.: «Els àmbits professionals de l'educació social», *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, núm. 1, setembre-desembre 1995, p. 15-83.
- PETRUS, A: «Educación social y perfil del educador/a social», a SAEZ, J. i altres: *El educador social*. Universidad de Murcia, 1993, p. 165-214.
- MARTÍNEZ ITURMENDI, JC.: «La formación del educador social: la perspectiva de la diplomatura», a *El educador social. Presente y futuro*, Bilbao, 1991, p. 117-133.
- MARTÍNEZ MARTÍN, M.: «Sobre la diplomatura de educación social de la Facultad de Pedagogía de la Universidad de Barcelona», a *Temps d'Educació*, núm. 10, Universitat de Barcelona, 1993, p. 159-171.
- SAEZ CARRERAS, J.: «El educador social», a SAEZ, J. i altres: *El educador social*. Universidad de Murcia, 1993, p. 27-70.
- TRILLA, JAUME: «La llicenciatura en pedagogia. Història d'un títol i un títol per a la història», a *Temps d'Educació*, núm. 10. Universitat de Barcelona, 1993, p. 123-147.

Paraules clau

Educació social

Ensenyament universitari

Formació inicial

Professió

Actitud

Abstracts

Este artículo propone una reflexión sobre una serie de aspectos relacionados con la educación social, tanto desde la perspectiva de la formación universitaria como desde el punto de vista profesional. Se plantea un análisis de algunas cuestiones pendientes de resolución que tienen como denominador común la necesidad de diálogo, a partir de la asunción de las diferentes propuestas formativas de las diferentes universidades y de las controversias entre las falsas dicotomías teoría-práctica, mundo académico-mundo profesional.

Cet article propose une réflexion sur une série d'aspects en rapport avec l'éducation sociale, tant du point de vue de la formation universitaire que du point de vue professionnel. Il présente une analyse de quelques questions à résoudre dont le dénominateur commun est la nécessité de dialogue, en assumant les diverses propositions de formation des différentes universités et à partir des controverses entre la fausse dichotomie théorie-pratique, monde académique-monde professionnel.

This articles proposes some thoughts on a series of aspects related to Social Education, both from a university training and a professional point of view. It puts forward an analysis of some questions still awaiting solution, whose common denominator is the need for dialogue, starting from the assumption of the different training programmes at universities and the controversies raised by the false dichotomies between theory and practice and academic world and professional world.